العدالة

ADALET

العدل (adl, kıst) القسط

Türkçe'de kullandığımız adalet sözcüğü karşılığında Kur'an'da 'adl' ve 'kıst' sözcükleri kullanılmaktadır. اَلْعَدْلُ اَلْقِسْطُ

Türevleriyle birlikte 30'dan fazla yerde geçen adl, Arap dilinde kısaca eşlik, uyum ve denge demektir. Adl, muhtelif parçalar ve birimler arasında ölçüsüzlüğe yol açmamanın hüner ve sanatının adı olarak öne çıkarılmaktadır. Örneğin, Kur'an, insan vücudundaki estetik uyum ve ahengi bir yaratılış harikası olarak öne çıkarırken adl kökünden bir fiil kullanmaktadır. Burada adl, tanrısal sanatın bir belirişi olarak, insanın Allah'a şükrünü gerektiren bir varoluş nimeti halinde ortaya konuyor ve insandan bunun kıymetini bilip şükrünü eda etmesi isteniyor:

"Ey insan! O sonsuz cömertliğin sahibi rabbine karşı seni aldatıp gururlandıran nedir? Rabbin ki seni yarattı, düzgün hale koydu, ölçü ve ahengi tam bir varlık olarak şekillendirdi." (İnfitâr, 7-8)

Ulûhiyetin en belirgin niteliklerinden biri de adaleti emretmek ve kurallaştırmaktır:

"Hiç kuşkusuz, Allah adaleti, iyilik-güzellik ve hoşgörüyü emreder..." (Nahl, 90) اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ

Tanrısal yaratış ve tasarruf hem isabet hem de adalet yönünden tamdır. Bu aynı zamanda Tanrı'nın, adaletle ilgili olarak peygamberler aracılığıyla ilettiği söylemlerini tamamladığını da ifade etmektedir:

"Rabbinin sözleri, isabet ve adalet bakımından tamamlanmıştır. Onun sözlerini/söylemlerini değiştirecek biri de yoktur." (En'am, 115)

إعتدال

Dengeyi ve orta yolu izleme anlamındaki i'tidal de adl kökündendir. Kur'an bu kelimeyi çoğunlukla bu anlamda kullanmakla birlikte, Arapça'daki udûl (dönme, sapma, yüz çevirme) mastarından türemiş şekliyle de kullanmaktadır, (bk. 6/1,150; 27/60)

Adalet kelimesine kök olan adl, Kur'an terminolojisinde zulmün karşıtı olarak her şeyi denge noktasında tutmak ve yerli yerine koymak anlamındadır, (bk. burada, Zulüm mad.) Bunun içindir ki, Allah adalet üzere iş yapar. Hz. Muhammed de adalet üzere olmakla emrolunmuştur. (bk. 16/90; 42/15)

Kur'an, müminlerin de her hal ve şartta adaleti korumalarını ister. Allah'a gidişin en değerli azığı adalettir. (5/8) İnsanların bize yakınlığı veya uzaklığı, dostluğu veya karşıtlığı, adaletin uygulanışını savsaklatıcı, erteletici veya ortadan kaldırıcı olmamalıdır, (bk. 5/8) İnsan, bir konuda konuştuğunda, yakınları aleyhine de olsa adaleti öne çıkarıcı söz söylemelidir. (6/125)

Kur'an, adaletin hem sağlanmasında hem de ispatlanmasında kayıt ve yazıma çok önem vermekte ve bunu defalarca emretmektedir. Eski Türkçe'de noter anlamında kullanılan 'kâtib-i âdil' deyimi, andığımız emirlerin geçtiği Bakara 282. ayetten alınmıştır. كَاتِبُ الْعَدْلِ

Adlin Kur'an ahlakında en önemli görünümü, i'tidal yani dengeli olmak ve orta yolu izlemektir.

اَلْقِسْطُ Kıst ise adaletli davranmak, pay, miktar ve rızık anlamındadır. Paylaşımın âdil yapılmasında araç olduğu için, klasik Arapça'da teraziye de kıst denmiştir. Kur'an da kıst sözcüğüyle, terazi ve ölçü anlamındaki sözcükleri birlikte kullanmaktadır, (bk. 6/122; 11/85; 21/47) Yine Türkçe'de de kullanılan ve ölçüt anlamına gelen 'kıstas' sözcüğü de kıst ile aynı köktendir. Kur'an, kıstas sözcüğünü kullanmakta ve onu 'müstakim' (dosdoğru, tam kıvamında) kelimesiyle nitelemektedir. (17/35; 26/182) قِسْطَاسٌ

Kıst sözcüğünün bütün türevlerinde, âdil ve ölçülü paylaşım, temel niteliktir. Nitekim bu kökten türeyen ve Türkçe'de, meşhur olduğu şekliyle yanlış kullanılan iktisat (iktisad değil) da adalet üzere bölüşmek anlamında kullanılır. (Kaamus, kıst mad.) اَلْإِقْتِسَاطُ

Ekonomik oluşum ve gelişimi ifade için seçilen iktisat اَلْإِقْتِسَاطُ (Dal veya Tâ ile değil, Tı ile) kelimesi de göstermektedir ki, İslam düşüncesindeki temel ruhun benimsediği ekonomi, toplumda âdil paylaşımı esas alan bir zihniyet zeminine oturmaktadır.

İşin çıplak lügat yönü böyle olmakla birlikte, Kur'an, kıstı, adlin temel zemini üzerinde yükselen bir 'özellikli adalet alanı'nı ifade için kullanmaktadır. Kur'an'ın sıralamasında önce adl alanı yani genel alan, ikinci sırada ise kıst alanı yani özel alan gelir. (bk.49/9)

Kur'an'ın kullanımına dayanarak diyebiliriz ki adl, tüm insanlık hatta tüm varlık için işleyen düzenleyici-ortak adalet alanını, kıst ise belirli yükümlülükleri yerine getiren belirli konumdaki insanlar için işleyen bir 'oranlayıcı adalet' alanını ifade etmektedir. İnsan hayatının devamı ve kıvamı için bu iki adalet alanının ikisi de zorunludur. (57/25)

Birinci alan, "Herkes insan olarak sahip olması gerekenlere sahip olmalı", ikinci alan ise "Herkes ürettiklerine karşılık olacak olanlara sahip olmalı" şeklinde ifade edilebilir. Birinci alan, hilkatte, yani yaradılışta kardeşliğin beliriş alanıdır. Bu alandaki haklar, insanın haklarıdır. Falan veya filan nitelikleri taşıyan insanın değil.

İkinci alan ise konumda (statüde) eşitliğin hüküm sürdüğü alandır. Örneğin, tüm doktorlara, tüm avukatlara, tüm berberlere, tüm terzilere ilişkin haklar gibi...

Âdem →